

VARGA GÁBOR

LOMBHULLÁSBAN VII.

1. Akkor is ősz volt...

Akkor is ősz volt. Akkor is már igencsak elnyíltak „*a völgyben a kerti virágok*”, s bizony „*a nyárfa az ablak előtt*” sem nagyon akart zöldellni már. Akkor is már javában sárgultak a falevelek, s az esti fuvallatokra egyre többen mondtak búcsút ág-otthonaiknak, hogy az avarszőnyegben örök nyugalomra készülődve még egy pillanat erejéig vissza-visszaálmódják a virágzás idejét, a meleg napokat. Akkor is a Kárpát-kanyar hegygerincein „*már hó takará el a bérci tetőt*”, s a zúzmarás reggelek meg a ködös esték nemcsak képletesen, de valóságosan is igencsak megdermesztették az emberek lelkében a levegőt.

Mert bizony elmúlt akkor is a nyár. „*Elmúltak a szép napok hamar*”, el a tavaszi zsongás, a májusi virágzás, a kalászerlelő kánikula. Mint ahogy elmúlt a határtalan lelkesedés, a felhőtlen bizakodás, a könnyes egymás nyakába borulások ideje is – s bizony jöttek az ébredés keserű pillanatai, a józanodás rideg percei, a valósággal való szembesülés lélekbénítő döbbenete. Hogy hiábavaló volt minden, hiába a fáklyás menetelések egyedi varázsa, a nagy felsereglések lelket melengető hangulata, a tavaszi egeket ostromló lelkesedés – a Hatalom fondorlatos ármánya akkor is mindent túlélte és mindenben felülkerekedett... Hiába a hajdan oly büszkén mutogatott kokárdák azóta fiókok aljába suvasztott emlékezete, a legények vérpezsdítő nyár eleji éjszakai toborzó-kurjongatása – a Hatalom akkor is egyszer csak üzent jól védett, biztonságosan körülbástyázott főhadiszállásáról: „kész, genug, elég volt, fertig bitte, vége az olcsó vigadozásnak, vége a felelőtlen délibáb-kergetésnek, tessék immár befejezni, tessék szépen beállni ismét a sorba, tudomásul venni a hétköznapi valóságát, kitűzni a schwartz-gelb lobogót a városháza tornyára!” Tessék szépen engedelmes alattvalóvá visszavedleni, a mindennapi betevő falatért szorgalmasan megdolgozni és – s ez talán most a legfontosabb – a Felsőbb Hatóság utasításait mindenféle kommentálás nélkül, azon-

VARGA GÁBOR próza- és drámaíró (1948, Nagyvárad). Vegyészmérnök, főkutató, az Irodalmi Kerekasztal titkára a hetvenes években. 1991-ig a Bihar megyei RMDSZ elnöke, majd államtitkár, az Állami Találmányi és Védjegyhivatal vezérigazgatója Bukarestben (1996–2003). Legutóbbi kötete: **Az üres tér dicsérete** (Kriterion, 2016).

nal és precízen végrehajtani. Mert ha nem, akkor jön az elkerülhetetlen számonkérés. Jön a büntetés. A megtorlás... S a madéfalvi ágyúsortűz pusztítása még igencsak elevenen élt az itteniek emlékezetében.

Csoda-e, hogy ennek következtében akkor is egyre többen kezdték azt mondogatni, hogy „hagyjuk abba!”, hogy „nincs semmi értelme az egésznek!”... Hogy a Hatalom erejével úgyszemint tudunk szembeszegeülni. Csoda-e, hogy az emberek lelkében akkor is egyre jobban kezdett eluralkodni a kishitűség és a reménytelenség? Hogy mind többen és többen teték fel magukban (és nemcsak

magukban, de szűk családi-baráti körben is!) az idő tájt is a kérdések kérdését: „Nem volna-e épp ideje innen továbbállni, elköltözni nyugodtabb és biztonságosabb vidékekre?”

Mert lássuk be, itt amúgy sincs kire és mire számítani. Hiába várják egyesek még mindig a csoda bekövetkezését, itt úgysem fog senki segíteni rajtunk. Mert itt nincs, ki rajtunk segítsen. Akik pedig netán mégis megtehetnék, azok messze, nagyon messze vannak, s most különben is épp az őket dél felől előzőnlenni szándékozók példás kiebrudalásával vannak elfoglalva. Reájuk tehát most valóban nem lehet számítani... Úgyhogy, tetszik, nem tetszik, el kell fogadni a szomorú valóságot, számolni kell a letagadhatatlan realitásokkal: „*Európa csendes, újra csendes, / Elzúgtak forradalmi...*”

Hogy aztán ebben a pusmogó, sumákoló, lassan-lassan önfeladásra készülő hangulatban, az egyre jobban elkedvetlenedő, elbizonytalanodó tömegből előálljon – mégiscsak előálljon! – valaki, egy magányos, középkorú férfi, hogy magabiztos testtartásával, meggyőző szavaival egyik pillanatról a másikra elűzze az emberek szívéből a kétkedést, véget vessen a kishitűség és a szolgálalkúság eluralkodásának és újra felélessze az itt élők lelkében a már-már elhunyni készülő reményt... Egy ember, aki hamar nemcsak szava-hihető érvelésével, de tulajdon cselekedeteivel, a hadi tudományokban való szokatlan jártasságával és szakértelmével is bebizonyítsa ország-világ előtt azt az ősi igazságot, hogy ha egy emberi egybesereglésben van egységes elszántság, kellő akarat és erő, ha létezik valódi közösségi összetartozás-tudat és elégséges kitartási szándék, akkor igenis ellen lehet szegülni még Puchner Antal császári táborszernagy minden armádiájának és minden arzenáljának is. Hogy ha egy közösségben van hit és egység, akkor ott létezik reális

lehetőség mind az önvédelemre, mind a reális túlélésre...

Akkor, ugye, 1848. október-november havát írták, a férfit pedig, aki hívatlanul, dac-emberként az elbizonytalanodó tömegből elő mert lépni, Gábor Áronnak hívták.

Most pedig 2016. szeptember végén vagyunk – s kicsiny baráti társaságunk 168 esztendő múltán eljött ide Háromszékre ennek a csakazértsem-embernek az emléke előtt tisztelni. Eljöttünk ide a *Honhatárra*, a magyarság ezen legkeletibb szállásterületére, hogy e nagy múltú történelmi régió kiemelkedően fontos szülötteire – dálnoki Dózsa Györgyre, zágoni Mikes Kelemenre, Kőrösi Csoma Sándorra, Gábor Áronra és társaikra – emlékezve felidézzük magunkban múltunk nem egy feledésbe merülő mozaikkockáját – s e mozaikkockák sokaságában kutakodva megtaláljuk magunknak az amúgy igencsak reánk férő jövőre-biztatást.

(Elhangzott a Rétyi Nyír Tavirózsa turisztaszállójában, 2016. szeptember 23-án, az Európai Protestáns Szabadegyetem Erdélyi Köre Honhatár című konferenciájának megnyitáskor.)

2. Gyertyaláng

Az ablakba kitett gyertya lángja imbolyogva kezdett fellobogni a kicsinyke fémtálacskába öntött hófehér sztearin felülete felett. Vibráló fénye többé-kevésbé megvilágította ugyan a közvetlen szomszédságában található ablakszemeket, a félrehúzott függöny hajlatait, a városra odakint rátelepülő sötétséget azonban már nem tudta eloszlatni. Az minden ellenállás nélkül, annak rendje és módja szerint bevonult az utcák, sétányok, terek, a bérházak, hivatalkok, háztetők és templomtornyok megszokott körvonalai közé...

Halottak napja van. Az emlékezés és az emlékeztetés meghitt ünnepe... Most érkeztek haza a temetőből, ahol a kora délutáni világosságban úgy-ahogy még te is tájékozódni tudtál, még meg tudtad találni a diófát, amely alatt szüleid-nagyszüleid nyugszanak, most pedig ezzel a gyertyagyújtással azokra a rokonaitokra-barátaidokra szeretnétek emlékezni, akiknek a sírjához nem jutottatok el. Kolozsvár, Marosújvár, Nagyernye felé szállnak a gondolatok, felidézve az emlékezet mélységeiből egy-egy odakötődő eseményt, meghitt pillanatot.

A te gondolataid azonban leginkább mégis a Rulikowski temetőben kalandoznak. Egyrészt a szeretteid nemrégien meglátogatott sírja miatt is, másrészt mindazokért a kötődésekért, amelyek téged földnehezkedésnél is kegyetlenebb erővel ide, ehhez a jobb sorsra érdemes városhoz kötnék. Elképzeled, a sötétedés beálltával hány meg hány tucat gyertyaláng lobog most is a magyar szabadságért mártírhalált halt fiatal lengyel dzsidás százados, *Kazimierz Rulikowski* emlékoszlopa előtt a temető bejáratánál. Hányan állnak meg az I. világháború hősi halottainak tiszteletére nemrégiben emelt emlék-gúla előtt... Igen, a közös emlékezés minden esztendőben ismétlődő megnyilvánulásai valóban szívet-lelket melengetőek.

De vajon hányan mentek el, legalább egy gyertyagyújtás erejéig, *Horváth Imre* igazán nem eldugott helyen található sírjához? (Amikor két órával ezelőtt ott voltatok, egyetlen rég elégett gyertyacsonk árválkodott magányosan a külön-

leges formájúra faragott sírkő előtt.) A négysorosok, aforizmák és lírai elmélkedések nagymestere, a csendes szavú elégiák szerzője, a „*divina dolce Várad*” szerelmese több figyelmet érdemelne a váradiak részéről...

Vagy ott van Várad másik krónikása, *Tabéry Géza*, az *Át a Golgotán*, a *Szarvasbika*, a *Vértorony*, *A Frimontpalota*, *A csucsai kastély kisasszonya* és a *Két kor küszöbén* című kötetek szerzője, a nagyvárad Ady-kultusz egyik fő szorgalmazója, az *Emlékmúzeum* első irányítója. Tudja-e valaki, hol van eltemetve?

S ha már ez az eredetileg katolikus egyházi megemlékezés az évtizedek során felekezetek feletti ünneppé változott, tett-e valaki egy emlékeztető kavicsot *Emőd Tamás*, az ötven esztendő múltán is kísértetiesen aktuális *Írás a palackban* szerzőjének, *A Holnap* antológia egyetlen idehaza eltemetett költőjének a sírjára?

Hogy a közelmúlt személyiségeiről ne is beszéljünk. *Böloni Sándor* szintén nem eldugott sírján késő délután még egyetlen szál virág sem volt. Ennyire elfeledkezett volna a váradi közvélemény a négy évtizede tömegeket megmozgató *Irodalmi Kerekasztal* egykori karizmatikus vezetőjéről? Vagy itt vannak az idő előtt elment kortársaid: *Tőke Csaba*, *Fábián Imre*, *Indig Ottó*, *Török Miki*, *Kinde Ani* – a szűken vett rokonságon

kívül (már ha egyáltalán él még valaki közülük itt Váradon) valaki gondol-e még reájuk legalább egy gyertyagyújtás erejéig...

Memento mori... Előbb-utóbb mindenkire sor kerül...

A kérdés csak az, lesz-e valaki, aki majd egykoron a te sírodra is hozzon egy szál virágot.

(Nagyvárad, 2016. november 1-jén)

3. Ide jutottunk?

Hallod-olvasod, hogy nemrég a szomszédságodban található Lorántffy Zsuzsanna Református Egyházi Központ gyűléstermében *Raffay Ernő* szegedi történész (amúgy *Antall József* kormányának egykori honvédelmi államtitkára) azzal vádolta meg „*a vérbajos Ady Endrét*”, hogy „*megnyomorította és tönkretette a kimagasló festő-tehetségként induló Boncza Berta életét*”. Hallod-olvasod, hogy ugyanott ez a valaha általad tisztelt magyarországi Trianon-szakértő (múlt idő!!!), nem kevesebbet állított *Az Ős Kaján*, az *Egy kis séta*, *A fekete zongora* szerzőjéről, mint azt, hogy az állandóan jelentkező krónikus anyagi nehézségei miatt „*az obskúrus érdekeket szolgáló szabadkőművesek kiszolgálója*” – magyarul „*bértollnoka*” – lett... Hallod-olvasod, hogy ugyanez a nagyérdemű „úriember” ugyanott nagy magabiztossággal kijelentette: „*Ady költészete, néhány istenes versét leszámítva, semmi értéket nem képvisel a magyar irodalom számára.*”

Gyönyörű „*Pusztaszer*” – ki tudja, hanyadjára! – újra „*elátkoz*”.

A legelkeserítőbb azonban az egészben nem az, hogy ezek a bődültségek itt Váradon elhangozhattak – hiszen egy igazi demokráciához a véleménynyilvánítás szabadsága is hozzátartozik –, hanem az, hogy ez a rágalomözön nem kapott méltó tiltakozást, cáfolatot, rendreutasítást sem a jelen lévő házigazdák, sem a hallgatóság, sem pedig az eseményről tudósító (vagy éppenséggel az ezen tudósítást elolvasó) újságírók részéről. Itt, a maga történelmére oly büszke *Holnap városában*, ahol ugye működik egy közpénzekből fenntartott *Ady Endre Emlékmúzeum*, ahol a Partium legnagyobb magyar oktatási intézménye az *Ady Endre Elméleti Líceum*

nevet viseli (falai közt tucatnyi magyartanárral, akik ugye, egyebek mellett, *Ady Endre költészetét* kellene elsajátíttassák a tanulóifjúsággal). Ahol az *Ady szellemi örökségét felvállaló*, nagy hagyományú magyar nyelvű írásbeliség kiadványai még mindig szép számban fellelhetők az újságáruskioszkok polcain. A szinte évente újabb és újabb köteteket publikáló *Ady-szakértők* jelenlétéről nem is beszélve...

S most mégis csend van, mindenki kussol, mindenki hallgat: nehogy már valahol valaki megharagudjon reánk, mert ki mertük véletlenül nyitni a szánk. Itt, a *Pece-parti Párizs* területén. Eljutottunk oda, hogy „*a magyar Ugaron*”, az „*égig érő gízgazok*” közt immár nálunk is „*Csönd van. A dudva, a muhar, / a gaz lehúz, altat, befed*”. Hogy a „*Dévénynél ... új időknék új dalaival*” egykoron betörni szándékozó Költő bukására bizony kies provinciánkban is szép számmal „*Tökmag Jankók lesnek*”...

Szomorú állapot! Szomorú és elkese-rítő. Ennyire megváltozott volna ennek a Körös-parti városnak a köz-

véleménye!? Ennyire betelepedett volna az életünkbe az önfeladó „ne szólj szám, nem fáj fejem” politika? Ennyire megfélemedtünk „a magyar Messiások” tragikus sorsáról épp ezen a helyen, ahol „sósabbak itt a könnyek / S a fájdalom is mások”? Hogy „ezerszer is meghalnak / S üdve nincs a keresztnek, / Mert semmit se tehettek, / Oh semmit se tehettek”? Vagy A magyar jakobinus dala helyzetábrázolásáról (Ujjunk begyéből vér serken ki, / Mikor téged tapogatunk”) és jövőképkereséséről („vajon lehet-e jobbra várni”...)? A Felszállott a páva csakazértisságáról: „Vagy bolondok vagyunk s elveszünk egy szálig, / Vagy ez a mi hitünk valóságra válik”?...

Ide jutottunk? „E szúzi földön valami rág.” A közöny, a sötétség, a kishitűség újra eluralkodott rajtunk! Megölt bennünket megint „a disznófejű Nagyúr”? Ezek szerint „nekünk Mohács kell!” mindig, hogy felébredjünk?

Hogy aztán egyszerre csak feldübörögjenek – mégiscsak feldübörögjenek! – benned régmúlt ifjúságod annak idején oly sokszor szavalt kedvenc strófái: a „bár zord a harc, megéri a

világ...” örök-igaz üzenetétől kezdve a „holnap már minden a mienk lesz / hogyha akarunk, ha merünk” biztatásán át egészen a Góg és Magóg... utolsó soraiig: „De addig sírva, kínban, mit se várva / Mégiscsak száll új szárnyakon a dal /...”

Ez ne volna hiteles költészet a magyar nemzet számára? Ez volna a semmi maradandó értéket képviselő líra?

„S ha elátkozza százszor Pusztaszer, / Mégis győztes, mégis új és magyar.”

Ne pocskondiázza hát senki Ady Endre emlékét Váradon!

(Nagyvárad, 2017. április 3-án)

4. Mea culpa

Mitől színház voltaképpen a színház? Mi az a mágikus erő, az a titokzatos hatalom, ami akár egy gyalultatlan deszkák-ból összeácsolt alkalmi pódium széléről, vagy akár egy puszta hegyoldalban megépített amfiteátrum legaljáról elmondott szövegnek olyan delejes erőt ad, hogy hatására az ezen szövegre figyelő egykedvű hallgató hátán egyszeriben futkorászni kezd a hideg? Miként definiálható az a varázslat, amely révén a szürke hétköznapiok keresztjét amúgy éppen csak vonzó kisember, a lassacskán mindenben és mindenki-ben csalatkozó, lelke mélyéig megkeseredett földi halandó elfelejti életuntségét, mindennapos testi nyomorát, családi és munkahelyi bakalódásait, s egyik pillanatról a másikra nagylelkűvé válik, jószívű lesz, megbocsát az ellene vétkezőknek és bocsánatot kér mindenkitől esetleges tévelygése miatt, megszűnik kishitűnek és kételkedőnek lenni, újra hinni és bízni kezd valamiben – egy-

szóval, ha testben nem is, de lélekben újjászületik?

Minden bizonnyal mióta színház a színház (s ennek van vagy háromezer esztendeje), nálam pallérozottabb elmék is feltették már maguknak ezt a kérdést, és megpróbálták összetevőire bontani azt a rendkívül bonyolult erőátvitelt, amelynek eredőjeként a mindenkori nagyérdemű publikum megismerheti a szellemi megtisztulás – ama bizonyos katarzis – semmi mással össze nem hasonlítható erejét. Minden bizonnyal könyvtárakra rúgó irodalma van már az ezen kér-

déskört körbejáró szaktanulmányoknak, tömeglélektani okfejtéseknek, teatrológiai eszmefuttatásoknak – a „csodát” azonban nem fogja tudni megfejteni végérvényesen soha senki sem. Ez a „csoda” ugyanis estéről estére minden alkalommal másképp valósul meg. Ha úgy tetszik, az „elixír” összetétele minden nap más és más receptet követel.

Azonban minden kétséget kizáróan ezen „elixír-keresés” mákonya volt az, ami szerény személyemet illetően döntő módon hozzájárult ahhoz, hogy a '60-as évek végén, a '70-es évek elején, boldog temesvári műgyetemista koromban, az akkor alakult Thália diákszínjátszó társulat ügyelőjeként az üres térbe álmodjam a legelső dramaturgiai zsenyémet, *Szerzetesek* című „színpadi látomásomat” – amit aztán színjátszó kollégáim felolvasó-előadásként be is mutattak az akkor Anavi Ádám és Franyó Zoltán vezérelte temesvári Ady Endre Irodalmi Körben (gondolom, a „szolgálatos fülek” nem kis gyönyörűségére...) Ez vezérelhetett abban, hogy – a gyakori hazafelé stoppolás alkalmával nemegyszer megállván a Maros-parti „Vesztő” az idő tájt még igencsak elhanyagolt obeliszkje előtt – színpadra álmodjam „a magyar Golgota” tragikus főszereplőinek utolsó éjszakáját (eszembe nem jutván, hogy váradi színész barátaim jóvoltából, 1999 őszén ez lesz a 150. évfordulós megemlékezés díszelőadása Aradon). Vagy hogy évekkel később, a reánk szakadó „köszörű-időben”, a figyelmeztetés (leg)utolsó lehetőségeként, tanúságtételre próbáljam citálni a História hőseit – legyen szó Pázmány Péterről, Niccolo Machiavelliről, Kőműves Kelemenről, vagy akár épp Várad 1660-as ostromának mára

elfelejtett személyiségeiről. Tettem pedig ezt, a történelmi emlékezés mélyrétegei közt kutakodva, nem annyira az illő erkölcsi példa mutatása végett, hanem sokkal inkább valamiféle csekélyke, olyan-amilyen jövőre-biztatás felmutatásának a szándékával.

Hogy eme törekvésem végül is mennyire járt sikerrel, azt nem az én tisztem eldönteni. Én csak a magam bűnös voltát ismerhetem be. Igen, tisztelt Ítélszék: vétkesnek tartom magam! Nagy az én bűnöm! Nagyon nagy: mindent megélve és mindent megtapasztalva, derékig állva immár a lombhullásban, még mindig hiszek, rögeszmésen hiszek a leírt és a kimondott szó erejében!

Mea culpa! Mea culpa! Mea maxima culpa!

(Az üres tér dicsérete című, a Kriterion Könyvkiadónál megjelent drámakötetem bevezető írása. Felolvastatott 2017. május 16-án a Szigligeti Stúdióban, a kötet váradi bemutatóján.)

5. Varga a Vargát

Ameddig egymás közelében laktatok – s az tartott vagy harmincöt esztendeig! –, valahányszor egy utcasarkon összefutottatok, mindig hangos „*Varga üdvözlí a Vargát!*” köszöntéssel fejezted ki a találkozások okozta örömet. Ilyenkor a kéznyújtással társítva mindig huncut mosoly villant át a tekintetében, s többnyire megkérdezte lakonikusan: „*Jól vagy?*” E kérdés a '80-as évek „aranykorában” (de bizony, sajnos, napjainkban is!) nem csekély életbölcsségről tett tanúbizonyságot. Ilyenkor mindig hetykén odavetted, hogy „*Jól!*”, s már siettél is tovább, közben elégedetten nyugtáztván magadban, hogy az erdélyi magyar színjátszás egyik emblemikus személyiségevel volt alkalmad parolázni.

Mert *Varga Vilmos* az volt: *Szín-Ész* a szó legigazibb értelmében. Egy előadóművész, aki mesterségét nemcsak hivatásának, de legbelsőbb szívügyének is tekintette élete legutolsó percéig. (Nem véletlen, hogy utolsó kötetének is a *Magyar színész vagyok Erdélyben* címet adta – ige jelen időben!)

Ismeretségetek nem új keletű – bár hosszú ideig meglehetősen egyoldalú volt: te ültél a nézőtéren és tapsoltál neki lelkesen, ő pedig jellegzetes mosolyával állt a rivaldafényben és fogadta a közönség hódolatát. Először a '60-as évek közepén, még temesvári vendégszínészként láttad Tennessee Williams *Orfeusz alászáll* című darabjában a váradi színpadon, epekedő osztálytársnőid nem csekély gyönyörűségére. Valóban reveláció erejű volt minden egyes megjelenése a világot jelentő deszkákon. Aztán temesvári egyetemistaként, az akkor induló, mindig telt házas magyar diákbérletes előadások jóvoltából volt alkalmad nem egyszer végignézni az alakításait (egyik monológjára Alekszej Arbuzov *Szegény jó Marat* című darabjából még ötven esztendő távlatából is jól emlékezel: „*Hidakat akarok építeni! Össze akarom kötni az embereket!*”)

Hogy aztán a '68-as hazaszerződése után egymás után jöjjenek a nagy sikerű előadóestjei: a *Maszek ballada*, a *Nézz vissza nevetve*, az *Én*, *Francois Villon* és az *Ady-est*, amelyek révén Varga Vilmos az országos szakmai elismeréseken túl a színházszerető váradi (és nem csak váradi!) közönség

egyik kedvence lett. Előadásait a '70-es évek forrongó váradi hangulatában illett többször is megtekinteni (ezt magad is tanúsíthatod!), alakításainak méltatása közbeszéd tárgya volt, autogramjáért pedig minden est végén sorban álltak az emberek. (Ekkortájt kerültetek köszönő viszonyba egymással, számodra, taknyos gyakorló mérnök számára óriási megtiszteltetésnek számított, ha a Fő utcai korzón hébe-hóba visszabólintva fogadta a köszönésedet.)

Majd következett a nagy alakítások korszaka: Páskándi Géza *A bosszúálló kapus* című abszurdjának *Szakáll Danija*, Németh László *Papucshósének Holly Sebestyéne*, Guilherme Figueiredo *A róka meg a szőlő* című drámájának az *Aiszóposza* – hogy csak néhány emlékezetes szerepet kotorj elő a felejtés süllyesztőjéből. Köztük is messze kimagaslóan a minden színész álmainak netovábbját jelentő *Lucifer*, az örök emberi kételkedés és lázadás, a tekintélyelvűség-tagadás és a hajbókolás-gyűlölet színpadi megtestesítője *Az ember tragédiájából*. (Nem véletlenül adta harminc évvel későbbi emlékkötetének a *Szót fogadtam Madáchnak* címet.) Ez volt az egyik legnehezebb s ugyanakkor legszebb korszak Varga Vilmos életében: intellektuális alkata, szarkasztikus hanghordozása predesztinálta a katartikus hatású nagy alakításokra. Bizony hőskor volt ez akkor a javából! Az anyanyelv ápolásának és védelmének a hőskora. Ahol is Varga

Vilmosra épp e többletfeladatok, a mindennapok kihívásai kulcsszerepet osztottak. (S mivel ez idő tájt lettél az *Utunk* váradi színházi tudósítója, „az aranykor” ezen éveiben a két-tők kapcsolata is intenzívebbé, nyitottabbá változott. Nem egy bensőséges beszélgetés élményét őrzöd most is az emlékezetedben.)

Hogy aztán 1989. december 25-én ott üljete ti, másfél-két tucat nagyváradi értelmiségi – köztük *Kiss Törék Ildikó, Hajdu Géza, Meleg Vilmos* – társaságában a *Jakobovits házaspár* műterem-pincéjében, megalakítani a romániai magyarság érdekvédelmi szövetségének Bihar megyei szervezetét. Hogy máris beinduljon az egész megyét átfogó szervezkedés, ahol alkalmi szavallataival és előadásaival a *Kiss Törék Ildikó – Varga Vilmos házaspár* azokban a napokban kulcsszerepet játszott. Ezt illik nem elfelejteni!

Hogy aztán bekövetkezzen Varga Vilmos életének második hőkorszaka: az erdélyi és magyarországi többrendbeli turnék és az alkalmi nyugat-európai vendégszereplések esztendei. A személyautós kiszállások kora, ahová magával vitte egyrészt a régi, felújított előadóestjeit (így jutott el az *Én, Francois Villon a 360. előadásig!*), másrészt pedig az új, alkalomhoz illő összeállításokat (köztük is kiemelkedően *Az ember tragédiájának* általa átdolgozott, stúdió-előadásokra alkalmas, nyolcszereplős változatát). Az apostolok megszállottságával látogatta sorra a községi kultúrházakat, falusi templomokat, szórványközösségi otthonokat, hirdelve mindenütt a szépen kimondott szó megtartó erejét. Thalia miszcionáriusa volt – a szó legigazabb értelmében.

S akkor még a legutolsó nagy kezdeményezéséről, a *Kiss Törék Ildikóval* 1994-ben együtt alapított *Kiss Stúdió Színházról* nem is beszélte. Az idén 23 éves Nagy Sándor utcai pincészház alkalmi és évfordulós előadásaival (*Megfogyva bár, Üzenet haza, Egy nép kiáltott, 200 Arany, Az örök Isten beszél magyarul* stb.), a magyar költészet legkiválóbb alkotóit (*Balassi, Csokonai, Vajda, Babits, Tóth, Kosztolányi, József Attila,*

Radnóti, Márai) bemutató *Irodalmi estjeivel*, alkalmasint felolvasó bemutatóival (*Kékszakállú herceg vára, Summa cum laude*) a kezdetektől fogva a váradi közművelődési élet meghatározó intézménye lett. Miszsió volt ez is – a javából!

Ezekből az évekből rengeteg alakítás, találkozás, beszélgetés emlékét őrzi a memóriád. Hányszor bandukoltatok egymás mellett a Hübschenberger utcán a *Kiss Stúdió* felé! Hányszor mondta el keresetlen szavakkal odahaza, a hatodik emeleti otthonában a véleményét valamely személyről vagy eseményről. Mégis, a legmarkánsabbban talán az egyik legutolsó *Villon* előadása rögzült benned: „*A Titkot űztiük mindahányan, / s az évek szálltak, mint a percek, / véred kiomló harmatával / irgalmaz nékiünk, Jézus Herceg!*”

Idestova egy éve, hogy elment közülnk. Azóta művelődési otthon és színházi különdíj őrzi emlékét. Pályafutásáról csak itt Váradon több alkalommal is megemlékeztek. Mégis, valahányszor, nagy ritkán, elkeveredsz a Fő utca felé, mindig felötlik benned a kérdés: vajon a színházból hazafelé bandukolva nem ő jön most éppen veled szemben?

Mert Varga a Vargát soha el nem felejtheti.

(Nagyvárada, 2017. június 23-án)